

heerders in een archiefcontext zo vaak te maken hebben, zoals de strijd tussen herkomstbeginsel en onderwerpenbeginsel, de verhouding tussen archiefkaarten en losse kaarten en de positie van de topografische atlas in of buiten het archief.

In het daarop volgende hoofdstuk behandelt zij de karteringen in Nederland vóór 1750. Uiteraard is het onderwerp van dit hoofdstuk geen onbetreden terrein in de Nederlandse kartografie. Nooit is het echter zo overzichtelijk en met gebruikmaking van zoveel primaire bronnen behandeld als hier. Systematisch bespreekt de auteur de belangrijkste kaarttypen die in Nederland vóór 1750 vervaardigd zijn. Uit diplomatisch oogpunt is dit hoofdstuk interessant omdat de schrijfster zoveel aandacht besteedt aan de verhouding tussen manuscriptkaarten en gedrukte kaarten en aan die tussen nieuwe opmetingen en compilatiekaarten.

In het tweede deel van dit hoofdstuk komen de mensen aan de orde die het werk gedaan hebben, de landmeters en de kaarttekenaars, vaak in één persoon verenigd. Daarbij gaat de auteur vooral in op de professionele kanten van hun bestaan. Wat was hun opleiding en wat is er bekend over hun admissies bij de gewestelijke Hoven en Staten? Dit deel vindt zijn pendant in het repertorium achterin het boek. Daarin worden alfabetisch alle kaartmakers en landmeters beschreven van wie in dit werk kaarten behandeld zijn en worden naam, levens- en beroepsdata en een verwijzing naar hun kaart(en) in deze studie gegeven. Het resultaat is een nuttig hulpmiddel geworden.

Een hulpmiddel waar ik meer moeite mee heb, zijn de kaartbladwijzers. Het boek bevat geen index van aardrijkskundige namen die voorkomen in de titels van de opgenomen kaarten. In plaats daarvan zijn de gekarteerde gebieden door middel van genummerde vierkanten en rechthoeken op een kaart van Nederland ingetekend. De nummers corresponderen met de volgnummers in de kaartenbeschrijving. De schrijfster is zelf erg te spreken over deze manier van refereren (56). Ik vrees dat alleen echte kartografen haar tevredenheid zullen delen. Mij als eenvoudige gebruiker duizelden deze lijntjes voor de ogen. Bovendien kon ik op zo'n grootschalige kaart zonder veel namen niet zien of er nu wel of niet een vierkantje en dus een kaart voor Houten, de Beierlanden of Dinteloord was.

Dit neemt niet weg dat *Topografische kaarten van Nederland vóór 1750* een belangrijk boek is. Het heeft de toegankelijkheid van dat bijzondere type historische bron, de oude kaart, enorm vergroot en ons inzicht in het ontstaan van de Nederlandse kaarten en kaartenverzamelingen wezenlijk vermeerderd.

Een enkele vraag tot slot. Is het vilein recensentengeluk of zitten er nogal wat slordigheidjes in de tekst? Ik denk aan Beverweerd dat Beverwijk moet zijn, Keuning die over Groninger en niet over Groningse veenkoloniën schreef, de vereniging Haerlem die zijn deftige *ae* kwijt raakte en de vele vooroorlogse publikaties en instellingen die van hun *ch* ontdaan werden, zoals het *Nederlandsch archievenblad*, het *Leidsch jaarboekje*, het *Zeeuwsch genootschap*, het *Rotterdamsch jaarboekje* en *Overijsselsch regt en geschiedenis*.

R. Rentenaar

S.Th.E. Brekelmans, e.a., ed., *Chronologische lijsten van de geëxtendeerde sententiën berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen, III, 1531-1541* (Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlands Recht, XVI, Brussel, 1979, 729 blz.); *Miscellanea Consilii Magni. Ter gelegenheid van twintig jaar werkgroep Grote Raad van Mechelen*

(Reeks verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, onder leiding van J.Th. de Smidt, nieuwe reeks nr. 4; Amsterdam, 1980, 196 blz.).

Er zullen weinig Nederlandse historici zijn die nog nooit van het Grote Raad-project hebben gehoord. In 1959 zijn immers onder leiding van de Nederlandse hoogleraar De Smidt en zijn helaas overleden Belgische collega's Strubbe en Van Rompaey een aantal juristen en historici begonnen door publikaties het archief van de Grote Raad van Mechelen wat toegankelijker te maken. Naar men weet berust dit archief sinds het begin van de negentiende eeuw in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Het is van een zeldzame volledigheid, maar juist vanwege de grote omvang hebben de geleerden in het verleden vermeden de tanden te zetten in deze papieren rijstebrij berg. In 1949 heeft professor L. Maas een tentoonstelling georganiseerd te Mechelen ter herdenking van het 475-jarig bestaan van de Grote Raad en daardoor werd de belangstelling van de geleerden gewekt. In 1959 heeft professor De Smidt subsidie van ZWO gekregen om met een groep onderzoekers het materiaal te gaan aanvatten. Zij troffen op het rijksarchief een duizendtal registers aan en een 5000 a 10.000 procesbundels; de bronnen zijn nog zo slecht geïnventariseerd, dat grotere exactheid over het juiste aantal nog steeds niet verschaft kan worden. Men besloot eerst de processtukken van 1470-1580/1585, toen de Grote Raad ophield het hoogste gerechtshof voor de Noordelijke Nederlanden te zijn, toegankelijk te maken. Daarvoor waren twee soorten registers voorhanden. In het ene staat het zogenaamde *dictum*, dat slechts de namen van de partijen met de eis en onmiddellijk daarop de eigenlijke uitspraak bevat. Maar de geëxtendeerde sententiën in het andere register zijn veel uitvoeriger. Die zijn opgesteld door de griffier en bevatten een verslag van alles wat er feitelijk en rechtens is voorgevallen tot en met de procedure voor de Grote Raad en zij lijken eigenlijk op een procesverbaal, dat niet alle overgelegde processtukken beschrijft maar alleen datgene wat de griffier belangrijk vond. Zo'n stuk omvat al gauw een tiental bladzijden in de registers, maar de bewerkers hebben alle informatie daaruit gereduceerd tot gemiddeld honderd woorden, waarin voornamelijk de namen van de partijen en de zaak, waarover werd geïncedeerd, staan opgetekend. Wie werkelijk studie van de talrijke kwesties wil maken, zal dus naar het archief in Brussel of in Amsterdam moeten, waar de registers op microfiche zijn gecoïpeerd. De geëxtendeerde sententiën tot 1580/1585 zullen zes delen moeten vullen. Drie zijn er nu voltooid en dat is een prestatie die tot bewondering dwingt. Ik vraag me af of ze druk zullen worden gelezen, maar ik denk dat veel historici toch wel eens de uitstekende en uitvoerige registers zullen raadplegen om te zien of er iets van hun gading bij is. Leest men een aantal bladzijden achter elkaar, dan is de eerste indruk wat teleurstellend, want de behandelde zaken lijken van zeer plaatselijk belang. Maar er zijn toch wel heel wat krenten in de koek, want de Grote Raad was het Hof van Appèl voor alle Bourgondische gewesten (praktisch alleen civiele zaken) en hof van eerste aanleg zowel in civiele als criminele zaken voor leden van het Hof van de vorst, ridders van het Gulden Vlies en ook voor vreemde kooplieden. De beschrijvingen zijn summier, maar lijken me erg deskundig gemaakt. Het moet een saai werkje geweest zijn om dag in dag uit de eindeloze juridische volzinnen terug te brengen tot de paar zinnen van ieder nummer. De bewerkers hebben echter compensatie gezocht in het schrijven van een groot aantal artikelen en kleinere studies. Die zijn alle vermeld in een bibliografie van de Grote Raad van Mechelen, waarmee het tweede hier aangekondigde werk opent. Iemand als de tegenwoordige Groningse hoogleraar A. H. Huussen bijvoorbeeld heeft heel wat waardevolle studies gepuurd uit zijn werk aan het Grote Raad-project. Hij en zijn collega's J.C. Andries en A.J.M. Kerckhoffs-De Heij hebben zich trouwens niet tevreden gesteld met de geëxtendeerde sententiën alleen. In het Grote Raad-archief zijn namelijk ook duizenden procesbundels aan-

RECENSIES

wezig en dat is vrij uniek, omdat de partijen die bij de meeste gerechtshoven na afloop van het proces weer hebben afgehaald. In Mechelen bleven ze echter doorgaans liggen en daarbij zitten vaak interessante stukken als kaarten en pleitnota's. De procesbundels die betrekking hebben op beroepen uit Holland en Zeeland zijn ook beschreven, weliswaar zijn ze niet gedrukt, maar gestencild. Exemplaren daarvan zijn op de meeste grote archieven aanwezig.

Zo heeft het initiatief van 1959 rijke vruchten afgeworpen. In 1979 hadden de medewerkers kennelijk behoefte eens terug te blikken op hun werk van de afgelopen twintig jaar en zij deden dit door een bundeltje artikelen te publiceren. Dat biedt instructieve, soms boeiende lectuur. Wie goed geïnformeerd wil worden over het belang van het Grote Raadproject kan niet beter doen dan deze bundel door te lezen, met name zal zo iemand veel kunnen leren uit twee voordrachten die de hoogleraren Gillissen en De Smidt in 1969 gehouden hebben voor de Internationale unie van magistraten.

H.P.H. Jansen

J.A. Dop, *Eliza's Knights: Soldiers, Poets, and Puritans in the Netherlands, 1572-1586* (Alblasserdam: Remak, 1981, 184 blz., f35,—).

Na de verrassing van Den Briel en de overgang van Vlissingen op 1 en 6 april 1572 schaarde Engelse vrijwilligers zich aan de zijde van de opstandelingen. In de daarop volgende jaren waren steeds Engelsen bij de strijd tegen de Spaanse troepen betrokken. Zo bijvoorbeeld John Norris, die het bevel voerde over Staatse troepen in het noordoosten van het land. In 1585 sloot Elizabeth van Engeland een verdrag met de Staten, waarbij zij beloofde op eigen kosten 6000 man soldaten te zullen leveren en nog eens 1150 man bezettingstroepen voor de steden Den Briel en Vlissingen en het fort Rammekens, die als onderpand voor de terugbetaling van de onkosten in Engelse handen zouden komen. Over deze Engelsen in de Nederlanden handelt het proefschrift *Eliza's Knights*, waarop de anglist Jan Albert Dop in Leiden op 1 april 1981 promoveerde. Als promotors traden op: de hoogleraren J.A. van Dorsten en J.J. Woltjer.

De studie van Dop telt vijf hoofdstukken. Het eerste beschrijft de slag bij Warnsveld in 1586, waarin de 'soldier-poet' Sir Philip Sidney sneuvelde. Zijn dood sloot volgens de schrijver een tijdvak in de militaire geschiedenis van Engeland af. De jaren waarin de ridderlijke amateur het slagveld betrad alsof het om een voorstelling op een toernooiveld ging, waren voorbij. De vier resterende hoofdstukken zijn gewijd aan de bij Warnsveld afgesloten periode, die gekenmerkt werd door ridderlijke galanterie, verering van de 'Virgin Queen' en puriteins zelotisme, maar waarin Engeland militair achterbleef bij de ontwikkelingen op het continent. Dop gaat achtereenvolgens in op de ridderlijke traditie, beschrijft hoe rond Elizabeth de eenheid van het koninkrijk en de glorie van haar eeuw werden opgebouwd, bespreekt 'the art of war' en behandelt tenslotte de 'Puritan crusade' in de Nederlanden.

Eliza's Knights is een boeiend stuk literatuurgeschiedenis, waarin Engels proza en Engelse poëzie uit Elizabeths gouden eeuw een plaats krijgen in het cultureel klimaat van die tijd. De schrijver laat zien dat Spensers *Faerie Queene* en Sidney's *Arcadia* belangrijke monumenten van de cultus om Elizabeth zijn geweest, een protestantse cultus van ridderlijkheid waarin traditionele elementen als godsgeloof, trouw en vrouwendienst volop aanwezig waren. Elizabeth, die zich terdege bewust was van de propagandistische waarde van de mythe rond haar persoon, cultiveerde de cultus zorgvuldig. 'Voor Engeland en Sint